

Türkmen adatlary: Çaga hossar bolmak däbi

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 22 января, 2025

Türkmen adatlary: Çaga hossar bolmak däbi TÜRKMEN ADATLARY

■ Çaga hossar bolmak däbi

Emläk gatnaşygynda türkmenlerde kämillik ýaşynda diýip on bäs ýaşyna ýeten çagany hasaplaýarlar. Türkmen däbi şu ýaşa ýetmedikleri akyly goýalmadyk hasaplaýar we özbaşdak emläge eýe bolmak hukugyny bermeýär. Şu ýaşa seretmezden, ene-atasy aradan çykanlara hossar bellenilýär. Çaga hossar boljak adam ilki onuň ýakyn garyndaşy bolmalydyr. Adat boýunça hossarlar kämillik ýaşyna ýetmedikleri hemise hüsgär gözegçilikde saklamalydyr. Hossary bolan çaga onuň razylygy bolmasa hiç hili özbaşdak söwdalaşyp ýa-da şertnama baglaşyp bilmeýär. Türkmenlerde çaganyň kakasy aradan çykan ýagdaýynda onuň hossary ejesi bolýar. Ol äriniň we çagalarynyň emlägine eýe çykyp, tä olar kämillik ýaşyna ýetýänçäler öz borjuny ýerine ýetirýär. Bu däp şerigatyň garşysyna bolup, ol ejäni çagalaryň erkek garyndaşlary barka, olaryň emlägine eýe çymaklykdan aýyrýar. Türkmenlerde ene çagalaryna hossarlyk etmek we emläge eýe bolmak borjuny eger-de saglygy sebäpli başarmasa, onda aýrylýar. Yetim çagalaryň ejesi täzeden durmuşa çyksa, onda ol çagalaryň emlägine eýe bolmaklykdan daşlaşdyrylýar. Täzeden durmuşa çykýan dul aýal öz aradan çykan äriniň ýakyn garyndaşyna äre barsa, onda ol birinji ärinden bolan çagalarynyň emlägine eýe bolup bilýär. Dürli sebäplere görä, aýal öz çagalaryna hossar bolup bilmese, onda ol çagalaryna we emlägine aradan çykan äriniň ýakyn garyndaşlary hossar bolup eýe çykýarlar. Olar ýaşy ýeten çagalaryň-gyzlaryň durmuşa çykan ýagdaýynda galyň we bilkastlaýyn öldürulen wagtlary hun alýarlar.

Eger çagalaryň ýakyn garyndaşy sebäplere görä, hossar bolup

bilmese we olaryň başga ýakyn garyndaşy bolmasa, onda oba ýaşululary obadaşlarynyň iň ahlakly, arassa, sylanýan, parasatly, nusga alarlyk derejede birini oña hossar belleyärler. Hossarlyga hemise bir adam bellenilýär. Däp boýunça hossar çykýan adama:

- 1). Kämillik ýaşyna ýetmedik bolsa;
- 2). Sagdyn, akyllı bolmasa;
- 3). Tırýek çekýän bolsa;
- 4). Jemgyýetden kowlan bolsa;
- 5). Jenaýat eden bolsa;
- 6). Oba adamlary tarapyndan öz betpäl pygylary bilen ynamdan gaçan bolsa –

ol hatda ýakyn garyndaş bolsa hem bu hukugy bermeýär.

Çagalara hossar çykýan adam olaryň emlägi hakyndaky hasabaty oba jemgyýetine berip durmaga borçly bolýar. Hossarynyň gol astynda bolýan kämillik ýaşyna ýetmedik çaga onuň, ýagny hossaryň özüne gödek daraşan, kem-kemden alada eden wagty bu iş üçin hossar bolýandan özüne hasabat bermegi talap edip ýada onuň özüne hossarlyk etmegini bes etmegini suddan sorap biler. Däp boýunça hossar çaganyň diňe emlägine eýe çykman oña hemme gatnaşyklarda kakasynyň ornunu tutmalydyr. Hossar bolýan adam öz serişdeleri bilen eklenmelidir. Çaganyň eklenmäge serişdesi bolmadyk wagty hossar çykýan adama onuň satyp bolaýjak goş-golamyny satmaga we ýerine kärendesine ulanmaga rugsat berilýär. Hossar bolýana çaganyň we onuň ýakyn garyndaşlarynyň razylygy bolmasa, gozgalmaýan mülki satmaklyk ähli şertlerde hem gadagan edilýär.

Hossaryň gol astynda bolýan kämillik ýaşyna ýetmedik çaganyň özünü alyp barşy hemme bar bolab şertlerde kanuny hasaplanýar. Eger-de hossaryň terbiýeläp kemala getiren gyzy durmuşa çyksa, onda onuň razylygy gyzyň ýakyn garyndaşy bolmadyk wagty soralýar. Ýakyn garyndaşynyň bar bolanlygynda hossardan maslahat soralmaýar. Hossar öz terbiýeläp ýetişdirenen gyzy bilen eger gyz razy bolsa nikalaşyp, är-aýal bolup bilyär. Gyzyň ýakyn garyndaşlary kämillik ýaşyna ýetmedik bilen hossaryň nikasyna razy bolmasalar, onda bu nika amala aşyrylyp bilinmeýär. Hossar öz terbiýeläp ýetişdirenen gyzy bilen eger-de

ol oňa ýakyn garyndaş bolmasa (gyzyň kakasynyň erkek dogany, inisi) nikalaşyp bilýär.

Däp boýunça çaga hossarçylyk edýän adamlara olaryň hyzmaty üçin aýratyn bir göz haky bellenilmeyär. Ýone olaryň öz hossarçykyk edýän çagalarynyň emläginden azda-kände peýda görmekleri umumy ykrar edilendir. Eger-de hossar çykýanyň tagallasy bilen çaga rysgaly açylyp baýasa, onda ol kämillik ýaşyna ýetende, hossara öz girdejisiniň ýarysyny tölemelidir. Hossar paýyny almak üçin çagany terbiýelemekde öz başarnygyny, akyl-paýhasyny sarp edenligini subut etmelidir. Kämillik ýaşyna ýetende çaga özüne hossar bolan adamdan onuň doly hossar hossarçylyk eden wagty hakyndaky hasabaty sorap bilýär. Eger-de hossaryň emelsizligi we bilkastlaýynlygy bilen çaganyň emlägine zyýan ýetirilen ýa-da ýele sowrulan bolsa, onda ol onuň öwezini öz emläginden ýerine salmalydyr. Hossar beýle işleriň özünden garaşsyz şertlerde bolanlygyny şayatlaryň kömegini bilen halk sudunda subut etse, onda ol jogapkärçilikden boşadylýar.

Akly kem, lal we gün çagalaryň ene-atalary bar bolan ýagdaýynda olara hiç hili hossar bellenilmeyär. Terbiýelemek we eklemek jogapkärçiligi olaryň ene-atasynyň boýnuna yüklenilýär. Bu çagalaryň ene-atalarynyň aradan çykan ýagdaýynda, olara kämillik ýaşyna ýetmedik çagalar ýaly hossar bellenilýär. Olaryň keselden saplanyp, ile goşulan wagtlary hossar bolmaklyk bes edilýär. Köplenç fiziki kemçiligi bolan çagalaryň emlägine oba jemgyýeti gözegçilik edýär. Bu çäre olaryň emläginiň käbir hossar bolýan adamlar tarapyndan hyýanatçylykly ulanylmaçynyň öňünü almak pikiri bilen ýerine ýetirilýär. Türkmenler çagalara Hudaý tarapyn örän ylasly we aladaçyl häsiýetli bolýarlar.

Aleksandr LOMAKIN.

Ashabad, 1897-nji ýyl. Taryhy makalalar